

Hur minskar vi avfallet?

Hinder och möjligheter för samhälle och individer att förebygga avfall.

För att nå uppsatta hållbarhetsmål måste mängden avfall minska. Idag producerar varje svensk 473 kg/år. Ungefär hälften av avfallet går till förbränning medan den andra hälften materialåtervinns eller behandlas biologiskt.

Även om Sverige har en effektiv återvinning är det mest klimateffektiva det avfall som aldrig uppstår och enligt EUs avfallshierarki ska avfall hanteras så högt upp i hierarkin som möjligt.

Mimmi Bissmont har i sin forskning undersökt hinder för att minska sitt avfall och hur de hänger ihop med strukturer i samhället och på individnivå.

- Tidigare forskning kring avfallsminimering har handlat om attityder och motivation. Men det räcker inte utan är bara en del av lösningen, säger Mimmi Bissmont.

REKOMMENDATIONER FÖR ATT UPPTÄCKA OCH SKAPA HANDLINGSMÖJLIGHETER

För att avfallsförebyggande ska ske måste handlingsutrymme för detta finnas och de måste utnyttjas. Nedan följer exempel på vad olika aktörer kan göra:

Individer kan:

- bli bättre på att upptäcka och utnyttja de handlingsutrymme som faktiskt finns inom befintliga samhällsstrukturer. Se konsumtionskedjan på sidan 4.

Kommuner kan:

- hjälpa till att sprida och normalisera de handlingsmöjligheter som finns. Här kan goda exempel hämtas från aktiva avfallsminimerare. De är experter på att upptäcka handlingsmöjligheter.

- balansera budskapet att källsortering är bra, men inte tillräckligt för att nå miljömålen.

Myndigheter kan:

- normalisera fler mer handlingsutrymme genom lagstiftning, ex på framgång är plastkassen.

- underlätta reparationer, hyra mm ex genom sk REP-avdrag som föreslagits av Delegationen för cirkulär ekonomi.

Marknad kan:

- utgå från sina respektive produkter och kanaler för att identifiera och skapa handlingsutrymme för kunder att förebygga avfall. Elektronik är exempel på en avfallskategori som identifierats ha stor miljöpåverkan men få handlingsmöjligheter.

Avfall ur ett socialt perspektiv

Avfall har traditionellt kopplats till den tekniska sektorn, både inom forskning och hur det organiseras kommunalt. Men då fokus på avfall allt mer flyttas från sortering och materialåtervinning mot avfallsförebyggande och konsumtion har det i större grad börjat kopplas till samhällsvetenskaplig forskning.

- I förstudien till min forskning stötte jag återkommande på i samtal med människor, att det inte finns så mycket som den enskilde kan göra, utan att det är strukturerna eller samhället som styr. Detta blev min utgångspunkt, att förstå samhällsstrukturen, hur den påverkar individen och hur individen kan påverka den.

För att förstå individens koppling till samhällsstrukturerna så har avhandlingen utgått från sociologiska teorier. Strukturerna förklaras här som lagar och regler, det ekonomiska system och infrastrukturen, men det inkluderar även osynliga strukturer som normer, förväntningar och traditioner. Teorierna säger att som individer är vi en del av det samhället vi lever i. Vi har tillsammans, under lång tid skapat det här samhället, och det är inte helt lätt att bryta sig fri från det.

Till exempel förväntas vi utbilda oss, skaffa jobb, skaffa bostad, klä oss enligt modet eller i alla fall vädret, laga nyttiga och gärna klimatsmarta måltider och så vidare. För att kunna uppfylla dessa förväntningar och krav så köper vi förpackade livsmedel, färdigsydda kläder, mobiltelefoner mm. Det är med andra ord inte direkt ett fritt val att konsumera de här sakerna som sedan blir till avfall. Snarare är detta saker som vi behöver för att upprätthålla vardagen i den svenska samhällsstrukturen.

Med den här teoretiska utgångspunkten så blir majoriteten av hushållsavfallet en oavsiktlig konsekvens av att upprätthålla vardagens, snarare än ett fritt val. Men att det skulle betyda att vi som individer inte har makt att reducerat vårt avfall är inte sant. En av studierna som beskrivs i avhandlingen handlar om svenska avfallsminimering-bloggare. Dessa bloggare visar att det absolut finns möjligheter att minska sitt avfall. Men även om vilja finns, finns det även gott om hinder och svårigheter.

Illustration av hur individen och samhällsstrukturerna hänger ihop och ständigt påverkar varandra. Strukturen sätter ramarna för individens agerande, samtidigt som individernas agerande skapar strukturen. (Anthony Giddens, 1996. The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration)

Därför är det svårt att minska avfallsmängderna

Ett av de främsta hindren till att minska sitt avfall, som har identifierats i den här avhandlingen hänger ihop med att **vi i Sverige är väldigt duktiga på att källsortera**. Problemet med detta är att källsortering upplevs som "good enough". Om man är duktig att källsorterar så uppfyller man ju de krav som ställs av samhället vad gäller sopor.

Ett annat hinder är att det upplevs som **svårt att inte shoppa**. En av studierna i avhandlingen handlar om avfallsminimeringsbloggare och deras resa mot att bli avfallssnåla. Ofta börjar de sin resa med en köpfri period. Att ha en helt köpfri period är inte möjligt eftersom vi behöver köpa mat och andra dagliga varor. Syfte är snarare att bli medveten om sin egen konsumtion, vad och varför man köper saker. Några av bloggarna beskriver att det är svårt att inte handla eftersom köplusten poppar upp allt emellanåt. De beskriver också att det finns saker som man "villhöver", som t ex en symaskin eller en tallrik av det där porslinet man samlar på. Detta visar att det inte är helt lätt att skilja på vad man vill ha och vad man faktiskt behöver.

Det finns också hinder kopplade till vad butiker erbjuder, t ex att det är **svårt att hitta livsmedel utan förpackningar**. Även om detta erbjuds i specialbutiker är det ett hinder för många att det inte finns i den vanliga matbutiken. Om vardagen ska gå ihop måste det vara enkelt.

Hinder finns även kopplade till **möjligheten att kunna köpa hållbara, reparerbara, kemikaliefria produkter**. Detta är svårt när man köper t ex elektronik, kläder och skor. Många saker är billiga till följd av att de har lägre kvalitet. Vill man ha högre kvalitet kostar det. Kemikalier i produkter är ofta väldigt svåra att undvika eftersom det helt saknas innehållsförteckning för kemikalier.

Ett annat hinder kan vara att **en avfallsminimerande livsstil kräver nya vanor och rutiner**. Dessa rutiner berör inte bara det egna hushållet. Att köpa lunch i egen medhavd låda berör restaurangpersonalen, vars godkännande måste inhämtas och kollegorna blir nyfikna och kanske tom ifrågasättande. Det handlar med andra ord inte bara om den egna vilja och motivationen. Vi är sociala varelser i ett gemensamt samhälle.

Balansen mellan saker och sopor

Ofta förknippas avfallsförebyggande med att minska eller förändra sina inköp. Men det finns även mycket att göra i samband med att vi gör oss av med saker. 20% av allt grovavfall i Sverige består av hela och fullt användbara saker. Mycket kastas alltså i onödan.

Enligt den här avhandlingen verkar det finnas en allmän norm kring att man inte ska slänga värdefulla grejor. Det verkar med andra ord finnas ett stort glapp mellan vad vi anser att man borde göra och vad vi faktiskt gör.

En av studierna i avhandlingen handlar om hushållens bortskaffande. För att undvika att saker blir sopor berättar de undersökta hushållen att de kan vidta flera olika åtgärder. För det första kan de spara och förvara. Detta görs ofta med saker som man inte riktigt är beredd att skilja ifrån. Kanske finns det en framtida möjlighet att använda eller ge bort, kanske kommer det tid och energi för att måla om eller ändra på annat sätt. Saker som har ett högt värde (ofta känslomässigt) men som ändå måste bortskaffas försöker man lämna vidare till sin närmaste omgivning.

Detta verkar vara ett sätt att försäkra sig om att grejen får fortsatt liv. Har saker högt ekonomiskt värde så kan det säljas. De grejor som varken känns ekonomiskt eller känslomässigt värdefulla men ändå inte betraktas som avfall skänks ofta till välgörenhet eller säljs på loppis. Loppis och välgörenhet kan ses som en sist utpost för saker som är på väg att bli avfall.

För att saker som bortskaffas inte ska bli till avfall måste det finnas en mottagare i form av en vän eller släkting, köpare eller välgörenhetsorganisation. Eftersom en saks värde kan vara subjektivt, så finns alltid risken att det jag skickar vidare inte hittar en mottagare som också ser ett värde och grejen blir istället ett avfall. Att avfallsminimera i samband med bortskaffande handlar inte bara om att skicka vidare till t ex en välgörenhetsorganisation, utan det handlar om att hitta en villig mottagare. Om en sådan inte finns så blir välgörenhetsorganisationen bara en omväg på väg till avfall.

Konsumtion handlar om mer än bara inköp

Det första vi måste göra är att förstå att avfall hänger ihop med hela konsumtionskedjan och att konsumtion handlar om mer än bara inköp. Ett inköp utgår alltid ifrån att vi känner ett behov av något. Det kan vara ett behov som kommer av en väl genomtänkt plan eller ett behov som känns i stunden och inte alls är så väl genomtänkt. Utifrån behovet så införskaffar

vi det som uppfyller våra behov. saker används sedan under olika lång tid och på olika sätt, men förr eller senare kommer vi skiljas från dem. Det kan vara allt ifrån ett bananskal som hamnar i matavfallsåtervinningen eller ett tuggummipapper som blåser iväg med vinden, till att vi kör soffan till återvinningen eller till och med säljer huset.

5 TIPS TILL DIG SOM VILL MINSKA DITT AVFALL

- 1 Börja med att fundera över dina egna konsumtionsvanor.** Hur konsumerar du och varför?
- 2 Vilka behov har vi och hur kan de tillgodoses?** Kan de tillgodoses på annat sätt än vi inköp av grejor? Detta är kanske det svåraste konsumtionssteget för individen att påverka. Våra behov styrs till stor del av de samhällsstrukturer vi lever i.
- 3 I samband med införskaffande finns idag allt fler alternativ.** Dela, hyra, låna är några exempel som blir allt vanligare. Om inte dessa är möjliga finns kanske alternativet att köpa begagnade eller reparerbara, långlivade produkter.
- 4 Hur använder vi våra saker?** Vårda, reparera, upcyclo är exempel på saker som ger längre livslängd.
- 5 Kasta inte i onödan!** Kanske kan grejor hitta ett nytt liv hos någon annan: sälj eller skänk. Om det är avfall: sortera och återvinn. Och kom ihåg att saker du lämnar vidare får bara en förlängd livslängd om det finns en villig mottagare. Så var beredd på att även bli mottagare!

*Tänk cirkulärt, inte linjärt
- cirkulera istället för att konsumera*

OM FÖRFATTAREN

Mimmi Bissmont la fram sin licentiatavhandling *Reducing household waste - A social practice perspective on Swedish household waste prevention* vid Malmö universitet den 15 maj 2020.

Hon har dels djupintervjuat svenska hushåll som källsorterar men inte jobbar aktivt med att förebygga sopor, dels svenska bloggare med fokus på "zero waste". Hennes studie av zero waste-bloggarna visar att dessa hushåll måste kämpa i vardagen för att minimera sitt avfall.

Detta tyder på att förebyggande av hushållsavfall inte stöds av den svenska samhällsstrukturen och därför inte kommer att spridas av sig själv.

Mimmi Bissmont har varit industridoktorand vid Malmö universitet och utvecklingsingenjör på VA SYD. Hon är anställd på VA SYDs Avfallsavdelning och arbetar med att utveckla avfallshanteringen i Malmö och Burlöv.

Länk till avhandlingen:
<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1412916/FULLTEXT01.pdf>